

ЕКОНОМІКА, МИСЛИВСТВОЗНАВСТВО

УДК 332:630.6

А. О. КАЛАШНІКОВ*

НАПРЯМИ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ДЖЕРЕЛА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького

У статті охарактеризовано стан та обґрунтовано пріоритетні напрями інвестицій і джерела інвестиційного забезпечення лісогосподарських підприємств в Україні в контексті сталого розвитку лісового господарства. Обґрунтовано потребу в диверсифікації напрямів інвестицій та джерел фінансування в системі інноваційно-інвестиційного забезпечення діяльності лісогосподарських підприємств.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційне забезпечення, джерела інвестиційного забезпечення, лісове господарство, лісогосподарські підприємства.

Вступ. Лісове господарство має особливе значення для підвищення рівня забезпеченості держави та населення лісогосподарською продукцією та покращення стану навколишнього середовища. Розширене відтворення в лісовому господарстві України потребує нарощування інвестиційного забезпечення суб'єктів господарювання. Високий ступінь морального та фізичного зносу лісозаготівельного та деревообробного устаткування зумовлює необхідність здійснення інвестицій у запровадження сучасних технологій, технічне переоснащення лісогосподарських підприємств, а також у розробку та виробництво вітчизняного високотехнологічного обладнання на рівні держави. Однак низький рівень ефективності діяльності і, як наслідок, незадовільний фінансовий стан лісогосподарських підприємств, відсутність інституційних передумов для реалізації інвестиційних процесів обмежують можливості для здійснення ними інвестиційної діяльності. Недостатність власних коштів та лімітованість доступу до банківських позик не дають змоги підвищувати темпи виробництва та якість лісогосподарської продукції, стримують розвиток науково-технічного потенціалу лісової галузі.

Наведені проблеми зумовлюють потребу в дослідженні нових підходів до розроблення теоретико-методичних засад формування інвестиційного забезпечення лісогосподарських підприємств в Україні. У працях таких вітчизняних науковців, як В. Голян [2, 3, 11], О. Дзюбенко [4, 5], Т. Мельник [3, 7], О. Фурдичко [10], М. Хвесик [11], О. Шубалий [13], Б. Шумлянський [14], висвітлюються традиційні напрями та джерела розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарських підприємств, розглядаються актуальні питання використання в інвестиційній діяльності залучених та запозичених коштів, досліджуються питання інвестиційно-інноваційного розвитку лісового господарства. Однак, на наш погляд, недостатньо уваги приділено особливостям формування інвестиційного забезпечення лісогосподарських підприємств у контексті сталого розвитку лісового господарства.

Мета роботи – охарактеризувати стан та обґрунтувати пріоритетні напрями інвестицій та джерела інвестиційного забезпечення лісогосподарських підприємств в Україні в контексті сталого розвитку лісового господарства.

Результати та обговорення. Лісова галузь є надзвичайно важливою з погляду створення сприятливих умов для існування суспільства: комплексний ефект від вкладання коштів у відтворення лісоресурсного потенціалу, складовими якого є екологічний та соціальний, може значно перевищувати економічний результат. Лісогосподарські підприємства України розглядають ліс як об'єкт виробничої діяльності. Згідно з Класифікацією видів економічної діяльності, господарська діяльність лісогосподарських підприємств включає в себе такі групи діяльності: лісівництво та інша діяльність у лісовому

* © А. О. Калашніков, 2016

господарстві (02.1), лісозаготівлі (02.2), збирання дикорослих недеревних продуктів (02.3), надання допоміжних послуг у лісовому господарстві (02.4).

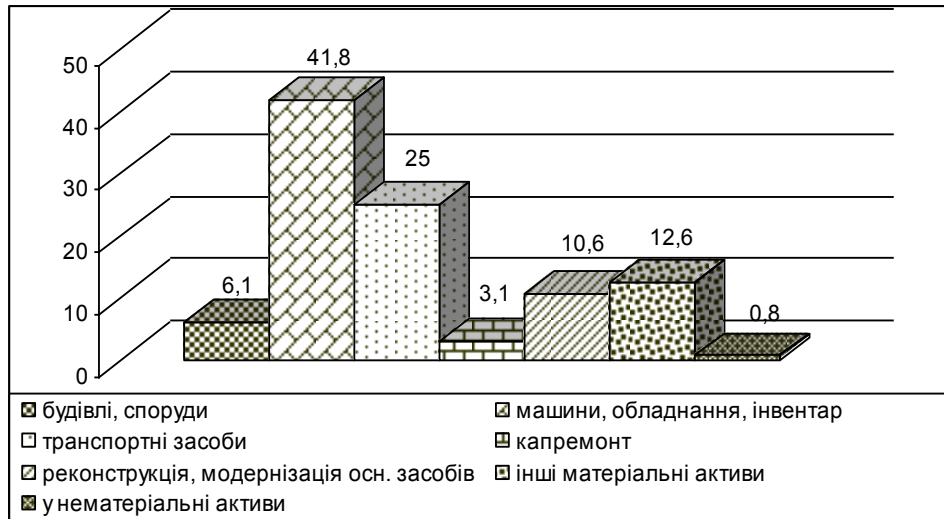
До стратегічних цілей діяльності лісогосподарських підприємств можна віднести: забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів; ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних, економічних і лісорослинних умов, природного складу лісів та їхнього цільового призначення; збільшення площі лісів та створення умов для господарської діяльності підприємства, отримання прибутку та раціональне його використання; покращення кадрового забезпечення розвитку підприємства. Реалізація поставлених цілей передбачає формування відповідного інвестиційного забезпечення діяльності лісогосподарських підприємств.

Переважає більшість лісів в Україні перебуває в державній власності, внаслідок чого здійснення інвестиційної діяльності в лісовому господарстві відбувається за рахунок власних коштів державних підприємств або коштів бюджету держави. Відповідно до основної тези ліберальної доктрини ринкових перетворень, державним інвестиціям і державній власності віддається перевага лише за умови, коли приватний капітал із тих чи інших причин не може забезпечити освоєння та ефективний розвиток певної суспільно значущої сфери економічної діяльності [1]. Проте обмеженість відносин державних лісогосподарських підприємств з іншими суб'єктами підприємницької діяльності звужує можливості нарощування інвестиційного забезпечення лісового господарства, не даючи змоги прискорити процеси капіталізації лісових та лісогосподарських активів.

Крім того, сукупність таких еколого-економічних факторів, як висока частка морально та фізично зношеного обладнання (ступінь зносу частини спеціалізованих машин і механізмів становить 48 %), висока ресурсо- та енергоємність галузі, неефективне й неповне використання лісових ресурсів із утворенням значних обсягів відходів, складність умов експлуатації та розташування лісових ресурсів, значна залежність від антропогенних, природних та інших факторів, тривалий термін лісовирощування, що зумовлює значний термін окупності інвестицій, призводить до зниження привабливості лісового господарства для внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Отже, в умовах ринкового господарювання виникає певна суперечність, що обумовлює необхідність ефективного поєднання державних інвестицій із приватними та іноземними, у тому числі шляхом залучення фінансових ресурсів урядів іноземних держав, вітчизняних та міжнародних фінансово-кредитних організацій, суб'єктів приватного підприємництва тощо.

Для здійснення ефективної виробничої діяльності лісогосподарських підприємств актуальним є питання мобілізації та ефективного використання інвестиційних ресурсів. Відповідно до здійснених нами розрахунків, у 2015 р. 99 % інвестицій лісогосподарських підприємств Харківської області становили капітальні інвестиції в матеріальні активи, з яких 66,8 % пішло на відновлення активної частини основних фондів (41,8 % – у машини, обладнання, інвентар, 25 % – у транспортні засоби), 10,6 % коштів інвестовано в поліпшення, удосконалення, модернізацію основних засобів, 6,1 % – у будівлі та споруди, 3,1 % – на капітальний ремонт, 12,6 % – в інші матеріальні активи (рис. 1) [8].

Вважаємо, що така структура інвестицій спрямована, у першу чергу, на просте відтворення діяльності лісогосподарських підприємств і не забезпечує нагальних потреб розвитку лісової галузі. Зокрема, «Дорожньою картою лісового господарства», розробленою ФАО для України, основними напрямками інвестицій визначено: оновлення всієї технологічної платформи лісового господарства (від технологічних процесів до матеріально-технічної бази); сприяння розвитку наукових розробок із упровадження нових технологій та вдосконалення виробничих процесів; створення передумов та розроблення механізмів залучення інвестицій з огляду на використання деревини для теплоенергетичних потреб; розвиток сучасної системи логістики, дослідження внутрішнього та зовнішнього ринків [9].

Рис. 1 – Структура інвестицій лісгосподарських підприємств Харківської області у 2015 р., % (розраховано автором на підставі даних Головного управління статистики у Харківській області [8])

Таким чином, відзначається потреба диверсифікації напрямів інвестування з метою накопичення доданих вартостей на всіх стадіях поглибленої лісопереробки. Серед довгострокових інвестицій у лісове господарство слід виділити такі напрями, як будівництво лісових доріг, відновлювальна меліорація, лісорозведення та використання деревини як джерела біоенергії. За експертними оцінками, щорічний запас енергетичної деревини в галузі становить близько 3 млн м³ і за теплотворною здатністю може замінити 0,75 млрд м³ природного газу. Для щорічної переробки цієї деревини тільки в технологічне обладнання необхідно інвестувати понад 500 млн. грн [9], що потребує надання державою фінансової підтримки.

У той час як екологи акцентують увагу на необхідності збільшення площ заповідних лісів як об'єктів, що виконують важливі екологічні функції, зростає попит суспільства на недеревні лісові ресурси (рекреацію, туризм, культурно-оздоровчі та інші послуги). Усе більшої актуальності набуває питання врівноваження в задоволенні державою виробничих, екологічних та суспільних потреб, тобто забезпечення умов для сталого розвитку.

Однією з важливих умов сталого розвитку на рівні держави, а також розвитку окремих підприємств, є максимізація інноваційної складової інвестиційного забезпечення. Інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності лісгосподарських підприємств виступає основою науково-технічного прогресу та технологічної модернізації виробничих потужностей, що призведе до зміцнення конкурентних позицій як підприємств на вітчизняному ринку, так і України – на світовому.

У свою чергу, технічне переоснащення та запровадження сучасних технологій на лісгосподарських підприємствах обумовлює необхідність здійснення інвестицій у підготовку фахівців високого класу. Розвиток підприємства на інноваційній основі передбачає впровадження результатів наукової діяльності у виробничо-комерційне використання. На зміну нераціональному та неефективному використанню лісових ресурсів мають приходити нова техніка та прогресивні технології, створені в результаті науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що сприятиме зменшенню собівартості продукції та підвищенню її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Для стимулювання підприємств, що здійснюють інвестиції в інноваційну діяльність, необхідне впровадження системи специфічних заходів різнобічної державної підтримки. Поряд із встановленням податкових знижок та наданням пільгових кредитів, доцільно впроваджувати систему державних гарантій та страхування інноваційної діяльності. Пряма державна підтримка, а також сприяння залученню приватних, у тому числі іноземних,

інвестицій можуть бути оптимально реалізовані в межах відповідних державних програм та в погодженні з іншими напрямками державної політики.

Встановлено, що єдиним джерелом інвестиційного забезпечення лісгосподарських підприємств Харківської області у 2015 р. були власні кошти, отримані в результаті здійснення господарської діяльності, а саме прибуток та амортизаційні відрахування (частка останніх становить 18,7 %). За таких обставин ефективно господарювання є необхідною умовою не лише існування галузі, але й лісу загалом: кошти, отримані в результаті господарської діяльності, направлятимуться на його відновлення, догляд, охорону та виконання цілого комплексу інших заходів. У сучасних реаліях лісгосподарські підприємства функціонують в умовах необхідності покращення економічних показників поряд із посиленням обмежень на рубку лісів.

Вважаємо, що тотальне домінування власних коштів у структурі джерел інвестиційного забезпечення ставить розвиток підприємств у залежність від їхньої прибутковості. Крім того, для потреб технічного переоснащення, реконструкції та розширення виробництва, нарощування випуску конкурентоспроможної продукції, реалізація якої призведе до зростання доходів та прибутку підприємства, власних джерел інвестицій недостатньо, щоб повністю задовольнити інвестиційні потреби виробників лісгосподарської продукції. Недостатня підтримка держави, відсутність дешевих кредитів є значною проблемою для лісгосподарських підприємств, що мають обмежений доступ до зовнішніх фінансових ресурсів або взагалі його не мають.

Причиною надзвичайно звуженого спектру джерел і форм інвестування В. Голян вважає нестворення державою належних умов для формування інституціонального середовища залучення інвестицій урядів іноземних держав, вітчизняних фінансово-кредитних та підприємницьких структур [3]. Отже, у сучасних умовах суттєво підвищується потреба в нормативно-правовому врегулюванні та створенні сприятливих умов для розвитку лісового господарства. А. Карпук, М. Шестак, наголошуючи на необхідності поглиблення інституціональних перетворень у частині диверсифікації форм та методів інвестування лісового господарства, відзначають необхідність внесення змін у вітчизняне законодавство, що регламентує партнерські відносини між державою та підприємницьким сектором у частині фінансування лісгосподарських проектів через віднесення до сфери застосування угод державно-приватного партнерства лісових та лісгосподарських активів [6, 12].

О. Дзюбенко відзначає необхідність узаконення можливості використання в якості застави заготовленої деревини для отримання державними лісгосподарськими підприємствами кредитних ресурсів комерційних банків, а також забезпечення імплементації передового європейського досвіду [4, 5]. В. Голян пропонує внесення законодавчих змін щодо укладання вітчизняними суб'єктами лісгосподарського підприємництва угод про розподіл продукції в результаті реалізації спільних лісгосподарських та лісоохоронних проектів з іноземними інвесторами [2].

Т. Мельник обґрунтовує доцільність випуску лісгосподарськими підприємствами боргових зобов'язань (облігацій), що надасть їм можливість залучити додаткові фінансові ресурси, оскільки наявність державних гарантій підвищує ліквідність такого цінного паперу, а, отже, і рівень капіталізації емітента [7].

На підставі опрацювання нормативно-правових та програмних документів, аналітичних звітів, наукових публікацій та самостійно проведених досліджень нами було систематизовано пріоритетні напрями інвестицій та джерела інвестиційного забезпечення лісгосподарських підприємств в Україні в контексті сталого розвитку лісового господарства (табл. 1).

Вважаємо, що напрацювання комплексного підходу до визначення напрямів інвестування коштів та джерел інвестиційного забезпечення лісгосподарських підприємств сприятиме розвитку їхньої діяльності на засадах сталого розвитку з досягненням економічного, соціального та екологічного ефекту.

Таблиця 1

Пріоритетні напрями інвестицій та джерела інвестиційного забезпечення лісогосподарських підприємств в Україні в контексті сталого розвитку лісового господарства

Пріоритетні напрями інвестицій	Джерела інвестиційного забезпечення
<ul style="list-style-type: none"> – придбання високотехнологічного обладнання лісозаготівлі, первинної та поглибленої переробки деревини; – упровадження сучасних технологій лісового насінництва та плантаційного лісорозведення, первинної та поглибленої переробки ліквідної та неліквідної деревини, відходів лісосічного виробництва, у тому числі для теплоенергетичних потреб; – розбудова інфраструктури заготівлі, транспортування та складування деревини, формування логістичних центрів; – розбудова техніко-технологічної бази заготівлі та переробки недеревної сировини, другорядних матеріалів; – формування матеріально-технічної бази та інформаційного забезпечення маркетингових каналів просування готової продукції на цільові ринки; – розширення потужностей підсобних господарств та допоміжних виробництв із метою диверсифікації господарської діяльності; – нарощування інфраструктурного й природно-ресурсного потенціалу рекреаційного лісокористування та мисливського господарства 	<ul style="list-style-type: none"> – упровадження угод фінансового та оперативного лізингу; – нарощування банківського кредиту на основі впровадження іпотечно-заставних відносин; – випуск боргових зобов'язань (облігацій); – створення державно-приватного партнерства; – реалізація проектів на основі спільного інвестування; – реінжиніринг основних лісогосподарських бізнес-проектів; – венчурне інвестування; – міжнародні джерела фінансування (глобальний екологічний фонд, інвестиційні фонди для протидії зміні клімату)

Висновки.

1. Реалізація поставлених перед лісовою галуззю цілей у контексті сталого розвитку потребує суттєвої диверсифікації напрямів інвестицій та джерел інвестиційного забезпечення лісогосподарських підприємств.

2. Існує необхідність створення відповідної правової бази та інституціонального середовища для ефективного поєднання власних коштів лісогосподарських підприємств та державних інвестицій із приватними та іноземними, у тому числі шляхом залучення фінансових ресурсів урядів іноземних держав, вітчизняних та міжнародних фінансово-кредитних організацій, суб'єктів приватного підприємництва.

3. Ефективна система диверсифікації напрямів інвестування повинна передбачати накопичення доданих вартостей на всіх стадіях поглибленої лісопереробки та базуватися на інноваційно-інвестиційному забезпеченні діяльності лісогосподарських підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальчинський А. С. Лібералізм: уроки для України : наук.-попул. есе / А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
2. Голян В. А. Фінансово-економічний механізм проектного управління територіальним лісогосподарським комплексом / В. А. Голян, О. А. Голуб, О. В. Сокаль // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 8. – С. 5–10.
3. Голян В. Інвестиційна діяльність суб'єктів лісогосподарського підприємництва: основні проблеми, передумови та пріоритетні напрями вдосконалення / В. Голян, Т. Мельник, М. Шестак // Економіст. – 2014. – № 6. – С. 22–28.
4. Дзюбенко О. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку лісового господарства в сучасних умовах / О. Дзюбенко // Економіст. – 2016. – № 5. – С. 54–56.
5. Дзюбенко О. Інвестування лісового господарства: перспективи інституціоналізації нових форм та методів / О. Дзюбенко // Економіст. – 2016. – № 6. – С. 21–24.
6. Карпук А. І. Державно-приватне партнерство у лісовому господарстві: інноваційно-інвестиційний аспект / А. І. Карпук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 21. – С. 10–13.

7. Мельник Т. Випуск боргових зобов'язань як важлива складова диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення розвитку регіональних лісогосподарських комплексів / Т. Мельник // Економіст. – 2012. – № 12. – С. 55–57.

8. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua/>.

9. ФАО: Дорожня карта лісового господарства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lesovod.org.ua/node/25033>.

10. Фурдичко О. І. Лісова галузь України у контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти / О. І. Фурдичко, В. В. Лавров. – К. : Основа, 2009. – 424 с.

11. Хвесик М. А. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія / М. А. Хвесик, В. А. Голян, Ю. М. Хвесик, С. М. Демидюк. – Луцьк: ПДВ «Твердиня», 2010. – 488 с.

12. Шестак М. Державно-приватне партнерство в лісовому господарстві: перспективні напрями та проблеми інституціоналізації / М. Шестак // Економіст. – 2015. – № 3. – С. 30–32.

13. Шубалий О. М. Трансформація еколого-економічних відносин у лісовому секторі: механізми та інститути [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / О. М. Шубалий. – К., 2015. – 41 с. – Режим доступу: http://ecos.kiev.ua/share/upload/files/thesis_abstracts/abstract_1.pdf.

14. Шумлянський Б. В. Фінансове забезпечення як підґрунтя формування інвестиційного середовища розвитку лісового сектору/ Б.В. Шумлянський // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – С. 61-66.

Kalashnikov A. O.

INVESTMENT DIRECTIONS AND SOURCES OF INVESTMENT ENSURE OF FOREST ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE FORESTRY DEVELOPMENT IN UKRAINE

Ukrainian Research Institute of Forestry and Forest Melioration named after G. M. Vysotsky

The article describes condition and justified priority investment directions and sources of investment ensure of forest enterprises in Ukraine in the context of sustainable forestry development. The necessity of diversity of investment directions and investment sources is proved in the system of innovation-investment ensure of forestry enterprises' activity.

К e y w o r d s: investments, investment ensure, sources of investment ensure, forestry, forestry enterprises

Калашников А. О.

НАПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ И ИСТОЧНИКИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛЕСОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЛЕСНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

Украинский научно-исследовательский институт лесного хозяйства и агролесомелиорации им. Г. Н. Высоцкого

В статье охарактеризовано состояние и обоснованы приоритетные направления инвестиций и источники инвестиционного обеспечения лесохозяйственных предприятий в Украине в контексте устойчивого развития лесного хозяйства. Обоснована необходимость в диверсификации направлений инвестиций и источников их финансирования в системе инновационно-инвестиционного обеспечения деятельности лесохозяйственных предприятий.

К л ю ч е в ы е с л о в а: инвестиции, инвестиционное обеспечение, источники инвестиционного обеспечения, лесное хозяйство, лесохозяйственные предприятия

E-mail: kalashnikov@uriffm.org.ua

Одержано редколегією 23.11.2016